

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรวิสาหกิจชุมชน บ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล
อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี
COMMUNITY ENTERPRISE HERBAL PRODUCT DEVELOPMENT BAN KO SOPHI,
NONG NANG NUAN SUBDISTRICT, NONG CHANG DISTRICT,
UTHAI THANI PROVINCE

ณัฐเศรษฐ์ น้าคำ^{1*} สุรัชชัย บุญเจริญ² มนตรี ใจเยี่ยม¹ สอนทยา แพงศรีสาร¹

¹คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

²คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Nuttasate Namkhum^{1*} Surachai Boonchareon² Motree Jaiyem¹ Sonthaya Phaensisan¹

¹Faculty of Agriculture Technology and Industrial Technology, Nakhon Sawan Rajabhat University

²Faculty of Science and Technology, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

*Corresponding author e-mail: namkhumn@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท ปัญหา แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การจัดเวทีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่า บ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี มีพื้นที่ 1,213 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะกับการทำนา ในแต่ละครัวเรือนของสมาชิกมีการปลูกพืชสมุนไพรต่าง ๆ ที่สามารถนำมาผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรมีจำนวน 20 ชนิด ปัญหาที่พบ ได้แก่ 1) การขาดความรู้ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ด้านเทคโนโลยีที่สูงขึ้น 2) ยังขาดการสนับสนุนเงินทุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของกลุ่มด้วยอีกทางหนึ่ง 3) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังขาดเครื่องมือ วัสดุ/อุปกรณ์ วัตถุดิบที่จะช่วยสนับสนุนการผลิตผลิตภัณฑ์ 4) ไม่มีตลาดในการรองรับผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้น และช่องทางการตลาดค่อนข้างจำกัด

คณะผู้วิจัย ผู้นำ และสมาชิกกลุ่มได้พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจบ้านเกาะโสภี ซึ่งทำให้สมาชิกภายในกลุ่มวิสาหกิจมีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น และทำให้สังคมของชุมชนเปลี่ยนแปลงใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้เพิ่มรายได้จากอาชีพเสริม ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจในครัวเรือนแต่ละครัวเรือนสามารถนำสมุนไพรภายในครัวเรือนมาต่อยอดและตระหนักถึงการใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน และเมื่อเกิดความยั่งยืนในชุมชนยังมีการถ่ายทอดออกไปยังชุมชนอื่น ๆ

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์, สมุนไพร, วิสาหกิจชุมชน

Abstract

This research utilizes a survey method to examine and guide the development of community enterprise groups and the production of herbal products through a seminar-style learning activity. The study focused on Ban Ko Sophi, Nong Khaem Subdistrict, Nong District, Uthai Thani Province, where 1,213 rai of land was found to be highly suitable for rice farming. In addition, households in this area grow various medicinal plants, which are used to produce a significant variety of herbal products, numbering approximately 20. The problems

encountered include (1) A lack of knowledge in product processing and the use of advanced technological equipment. (2) Insufficient financial support from external agencies, which may affect the group's sustainability. (3) A shortage of tools, materials, equipment, and raw materials needed to support product production. (4) An absence of markets to support the products produced, with marketing channels being quite limited.

The research team, leaders, and group members have collaborated to develop herbal products for the Ban Ko Sophi Enterprise Group. This initiative has enabled members of the enterprise group to increase their income through product sales, fostering positive changes in the community. It has also encouraged the use of local resources to generate additional income from supplementary occupations. Members of the household enterprise group have utilized herbs available in their households to expand their production and enhance their understanding of the benefits of existing herbs within the community. Moreover, the sustainability achieved within the community has been shared as a model for other communities to follow.

Keywords: Product, Herb, Community Enterprise

1. บทนำ

วิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นจากการนำเอาแนวทางเศรษฐกิจชุมชนหรือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ คำว่า “วิสาหกิจชุมชน” นั้นสามารถใช้คำว่า “ธุรกิจชุมชน” แทนได้ อันเนื่องมาจากว่าชุมชนไม่ใช่รัฐ ดังนั้นสถานประกอบการที่ชุมชนเป็นเจ้าของก็ต้องจัดว่าเป็นของภาคเอกชน เช่นเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วถ้าหากใช้คำว่าธุรกิจนั้นก็หมายถึง การแสวงหากำไรเป็นที่ตั้งแต่สถานประกอบการที่ชุมชนเป็นเจ้าของนั้นก็กลับมีแนวคิดที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าการแสวงหากำไร ดังนั้นจึงควรใช้คำว่า “วิสาหกิจชุมชน” เช่นเดียวกับ “รัฐวิสาหกิจ” ที่หลายคนรู้จัก โดยวิสาหกิจชุมชนนั้นจัดเป็นกลุ่มกิจกรรมของชุมชนที่ชุมชนคิดได้จากการเรียนรู้ ไม่ใช่กิจกรรมเดี่ยว ๆ ที่ทำเพื่อมุ่งสู่ตลาดใหญ่ และไม่ใช่งานที่ซบซอนอะไร ล้วนแล้วแต่เป็นการทำกินทำใช้ทดแทนการซื้อจากตลาดได้ และเป็นการจัดการระบบการผลิตและบริการที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดการเรื่องข้าว หมู เห็ด เป็ด ไก่ ผักผลไม้ น้ำยาสระผม สบู่ น้ำยาล้างจาน หรืออื่น ๆ ที่ชุมชนทำได้เองโดยไม่ยุ่งยากนัก การทำกินทำใช้ทดแทนการซื้อเป็นการลดรายจ่ายและยังช่วยให้ระบบเศรษฐกิจใหญ่เข้มแข็งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการจัดระบบเศรษฐกิจใหม่ให้เป็นฐานที่เป็นจริงในชุมชน ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปรียบเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนเสาเข็มของตึกที่ทำให้ตึกมั่นคงแข็งแรง เศรษฐกิจของประเทศก็จะเข้มแข็งและอยู่ได้ ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีความสำคัญในการสร้างฐานมั่นคงให้กับประเทศได้ โดยกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้าให้เข้มแข็งและกระจายโอกาสการประกอบอาชีพให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และลดภาระค่าใช้จ่ายให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น

วิสาหกิจชุมชนคือหนึ่งในรูปแบบของการรวมตัวกันของคนในชุมชน ตั้งแต่ 7 คนขึ้นไป โดยมีหลักในการดำเนินงานคือ ชุมชนจะเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการโดยชุมชนเอง กระบวนการผลิตสินค้าหรือบริการจะเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล และจะจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน หัวใจหลักของการดำเนินการจะอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและ

ความพอเพียง การรวมตัวของคนภายในชุมชนรูปแบบนี้จึงทำให้เกิดเป็นเศรษฐกิจที่สำคัญภายในชุมชนและสามารถขยายออกสู่ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม การประกอบธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ ผู้ประกอบการจะต้องศึกษาการดำเนินงานของธุรกิจ ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจหลายด้านและจำเป็นที่จะต้องศึกษาสภาพแวดล้อมทางธุรกิจเนื่องจากความสำเร็จของธุรกิจส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะการดำเนินธุรกิจในปัจจุบันต้องเผชิญกับกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลาการปรับตัวของธุรกิจให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ผู้ประกอบการจะต้องติดตามและทำความเข้าใจเพื่อที่จะได้ประสบความสำเร็จในการประกอบธุรกิจปัจจัยภายในองค์การที่จะนำพ่องค์การไปสู่ความสำเร็จได้นั้นมีหลายปัจจัย (เสรี พงศ์พิศ และสุภาส จันทร์หงส์, 2548)

สมุนไพรเป็นสิ่งใกล้ตัวและใช้เป็นยารักษาโรคของบรรพบุรุษมาช้านาน แต่ในช่วงเวลาหนึ่งระบบการแพทย์และสาธารณสุขของรัฐได้ทอดทิ้งไม่เห็นคุณค่าของสมุนไพร ทำให้สมุนไพรขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ดังนั้นรัฐจึงมีนโยบายเร่งรัดให้ประเทศชาติพึ่งตนเองในด้านสาธารณสุขมากขึ้น โดยมีโครงการฟื้นฟูพัฒนาการใช้สมุนไพรอย่างแพร่หลาย ขณะที่สารเคมีที่ใช้เป็นยารักษาโรคในระบบการแพทย์และสาธารณสุขแผนปัจจุบันที่สั่งซื้อจากต่างประเทศมีราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ และอาจประสบปัญหาขาดแคลนในอนาคต นอกจากนั้นสมุนไพรยังใช้เป็นแหล่งวัตถุดิบของยาใหม่ที่ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันต้องการสมุนไพรจึงมีคุณค่า สมควรริบเร่งพัฒนาเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในทุกทางโดยเร็วที่สุด โดยต้องพัฒนาตั้งแต่การเพาะปลูกสมุนไพรให้มีมาตรฐานเหมาะสมใช้เป็นยารักษาโรคโดยตรง หรือสำหรับใช้ในอุตสาหกรรมสกัดเป็นวัตถุดิบในการผลิตยาใหม่ (มาลี บรรจบ และดร.ณ เพ็ชรพลาย, 2538)

สมุนไพรของไทยปัจจุบันนับได้ว่ามีศักยภาพทั้งด้านการเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญมีความหลากหลายของชนิดสมุนไพรและการนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะการใช้เป็นวัตถุดิบเพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ยารักษาโรค เครื่องสำอาง อาหารเสริมเพื่อสุขภาพตามกระแสความต้องการใช้สมุนไพรเพื่อทดแทนการใช้สารสังเคราะห์ทางเคมีที่มากขึ้น รวมไปถึงแรงหนุนจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกับผลิตภัณฑ์สมุนไพร เช่น การใช้เป็นยารักษาโรคและอาหารเสริมสำหรับแพทย์ทางเลือกหรือน้ำมันหอมระเหย และลูกประคบในธุรกิจสปา เครื่องสำอางจากธรรมชาติและสมุนไพรไทย เป็นต้น ส่งผลให้ความต้องการพืชสมุนไพรภายในประเทศยังขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องจากเดิมที่เคยมีมูลค่าตลาดเพียง 16,292 ล้านบาท ในปี 2552 คาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 32,701 ล้านบาทในสิ้นปี 2558 หรือคิดเป็นการเติบโตเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 12.3% รวมถึงแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพร ฉบับที่ 1 พุทธศักราช 2560-2564 ต้องการให้ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์สมุนไพรชั้นนำของภูมิภาคอาเซียน เพิ่มมูลค่าวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์สมุนไพรในประเทศอย่างน้อย 1 เท่าตัว (Department of industrial Promotion, 2016)

ปัจจุบันกระแสความนิยมผลิตภัณฑ์ที่มาจากธรรมชาติมีเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากคนส่วนใหญ่นิยมนำผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติหรือสมุนไพรมาใช้ทดแทนสารที่มาจากสารสังเคราะห์ทางเคมี ทั้งยังเป็นการช่วยลดการนำเข้า ลดการเสียดุลการค้าจากการนำเข้าเคมี โดยประเทศไทยมีความพร้อมที่จะนำสมุนไพรไปใช้ซึ่งสมุนไพรสร้างรายได้มหาศาล รัฐบาลไทยจึงได้กำหนดแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับแรก พ.ศ. 2560-2564 เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสมุนไพรไทยทั้งระบบอย่างยั่งยืนให้เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ และผลักดันสมุนไพรให้เป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ที่จะช่วยทำหน้าที่ขับเคลื่อนโมเดล Thailand 4.0 นี้ไปข้างหน้า โดยการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรและสามารถแก้ไขปัญหาเพื่อหลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง ความเหลื่อมล้ำ ความไม่สมดุล และการกระจายความมั่งคั่งและโอกาสของประชาชน (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์, 2560)

จากการที่ตลาดสมุนไพรมีแนวโน้มที่จะได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตสมุนไพรที่มีศักยภาพสูงมีความได้เปรียบจากการมีสภาพแวดล้อมเหมาะสม แหล่งปลูกมีความหลากหลายและมีชนิดพืชสมุนไพรที่มีคุณภาพและมีศักยภาพโดดเด่นมีรูปแบบกระบวนการผลิตและมีเทคโนโลยีการผลิตเป็นที่ยอมรับ จากจุดแข็งดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้สมุนไพรไทย สามารถแข่งขันได้ในตลาดอาเซียน จึงจำเป็นต้องเร่งวิจัยและพัฒนาสมุนไพรอย่างครบวงจรตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ ถึงปลายน้ำ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับสินค้าสมุนไพรไทยในตลาดอาเซียนและตลาดโลก ด้านการผลิตเกษตรกรต้องรวมกลุ่มผลิตวัตถุดิบสมุนไพรหรือรวบรวมสินค้าและวัตถุดิบทางด้านสมุนไพร เช่น กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน หรือสหกรณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและเพิ่มอำนาจต่อรองทางการค้าและต่อราคาได้ ขณะเดียวกันก็ต้องผลิตวัตถุดิบสมุนไพรที่มีคุณภาพได้มาตรฐานจีเอพี (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2560) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ การที่มีผลิตภัณฑ์ที่ดีและมีคุณภาพสามารถช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์รวมไปจนถึงท้องถิ่นด้วยในเรื่องของผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน ซึ่งปัญหาหนึ่งที่พบได้ในเกือบทุกชุมชน พบว่ายังมีปัญหาทางด้านของรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค การออกแบบผลิตภัณฑ์จึงเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมจากผู้นำชุมชนในการประกอบอาชีพ โดยส่งเสริมให้มีการปลูกพืชสมุนไพรตามครัวเรือนจึงทำให้มีสมุนไพรภายในชุมชน โดยกลุ่มได้มีการจำหน่ายสมุนไพรที่ได้ปลูกขึ้นไปตามท้องตลาดแต่ยังขาดการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรของกลุ่ม จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนรูปแบบใหม่ ๆ และมีการเพิ่มมูลค่าของสมุนไพรมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี โดยผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในด้านธุรกิจชุมชนหรือธุรกิจขนาดย่อม อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และเสริมสร้างองค์ความรู้กลุ่มผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในการต่อยอดผลิตภัณฑ์ของตนเองได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งสมาชิกในวิสาหกิจชุมชนยังสามารถสร้างกำไรจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์มากขึ้น สร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวในชุมชน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบริบท ปัญหา และแนวทางการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี

2.2 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร และการสร้างความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน บ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ขั้นตอนการดำเนินการ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรวิสาหกิจชุมชน บ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยแบ่งขั้นตอนเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาบริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

(1) คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่จัดประชุมเวทีสาธารณะชี้แจงวัตถุประสงค์ผลประโยชน์ที่จะได้รับ คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้นำชุมชนลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลสมุนไพรในพื้นที่ โดยทำการสอบถามและสัมภาษณ์

ผู้เกี่ยวข้องโดยตรง ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ก็นำมาประมวลและเรียบเรียง โดยมีรูปแบบการนำเสนอเป็นการเขียนเชิงพรรณนา สำหรับข้อมูลหัตถ์ภูมิ ดำเนินการค้นหาข้อมูลโดยศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่และศึกษาจากงานวิจัยต่าง ๆ

(2) คณะผู้วิจัยร่วมกับแกนนำของชุมชนและชาวบ้าน เดินทางไปศึกษาตามกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านสมุนไพรตามชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนเทคโนโลยีจากภาครัฐและเอกชน

(3) คณะผู้วิจัยร่วมกับแกนนำของชุมชนบ้านเกาะโสภีจัดสนทนากลุ่ม โดยสะท้อนข้อมูลให้รับรู้และตรวจสอบข้อมูลด้านศักยภาพสมุนไพรของชุมชนว่ามีปริมาณเท่าใด และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร เพื่อนำมาวิเคราะห์ ร่วมกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อดำเนินการหาทางเลือกเบื้องต้นด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่จะมีการพัฒนาและจัดทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

(1) คณะผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลทางวิชาการของการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรในรูปแบบต่าง ๆ จากข้อมูลที่ได้ศึกษาในระยะเวลาที่ 1 ต่อที่ประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนต่อรูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพรต่าง ๆ ที่เลือกใช้โดยวิธีการสนทนากลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ซึ่งใช้ข้อมูลจากการสอบถามและการสัมภาษณ์มาเป็นแนวทางในการเลือกผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่เหมาะสมกับชุมชน และให้กลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่มาประชุมลงมติเลือกรูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพร

(2) คณะผู้วิจัย นักวิชาการจากพัฒนาชุมชน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ศึกษาและรวบรวมข้อมูลผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่กลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเลือก

(3) คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้นำชุมชน นักวิชาการจากพัฒนาชุมชน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจร่วมกันจัดเวทีสาธารณะเพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่เลือกใช้โดยร่วมกันวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์สมุนไพรต้นแบบที่ผลิตขึ้นมา

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างความยั่งยืนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

(1) คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาปัจจัยที่ได้ให้กับผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตรวจสอบความถูกต้องสังเคราะห์และถอดบทเรียนเป็นกรณีศึกษาของชุมชน

(2) คณะผู้วิจัยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการนำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพรกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี และการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 20 คน

(3) คณะผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่ผ่านการสังเคราะห์ผลการวิจัยอย่างเป็นระบบในลักษณะของการสื่อสารสาธารณะให้กับสังคมได้รับทราบถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี กับชุมชน

3.2 เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน ศักยภาพของวัตถุดิบและแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม และผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) > 0.75 ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นแนวการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มร่วมกับวิธีสังเกต

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ดังนี้

(1) การเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้นำชุมชนและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 20 คน ลักษณะแนวกว้างและลึก โดยใช้ทั้งแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลทั้งที่เป็นรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ

(2) การเก็บข้อมูลจากการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงาน โดยการสังเกตรวบรวมจากการเข้าร่วมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

(3) การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

(4) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีการตรวจสอบรูปแบบในลักษณะการประชุมกลุ่มย่อย โดยใช้แบบประเมินรูปแบบจากชาวบ้าน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และผู้นำชุมชนได้จากการสนทนากลุ่ม

(5) การเก็บข้อมูลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมและการทำเวทีประชาคมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

(6) การเก็บข้อมูลการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยใช้แบบสอบถามประเมินความคิดเห็นของการจัดกิจกรรม

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรวิสาหกิจชุมชน บ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอนองนง จังหวัดอุทัยธานี ในครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ดังนี้

(1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสังเกต ข้อมูลจากการบันทึกการประชุม/สัมมนา ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย และเวทีประชาคม นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เนื้อหาและประเด็นปัญหาการรวบรวมประเด็นที่สำคัญและข้อสรุป และนำเสนอในรูปแบบบรรยาย

(2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) การแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ โดยใช้ไมโครซอฟท์เอ็กเซล (Microsoft Excel)

4. ผลการวิจัย

การวิจัยการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรสู่ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดำเนินการภายใต้กรอบกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในการนำเสนอข้อมูล และแสดงความคิดเห็นผ่านกิจกรรมการจัดเวที เสวนา การสัมภาษณ์ และการสังเกต โดยผลการวิจัยมีดังนี้

4.1 การศึกษาบริบทของชุมชนและศักยภาพ

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่จัดกิจกรรมการประชุมกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชน แสดงดังภาพที่ 1 และลงพื้นที่สำรวจสอบถามข้อมูลของชุมชนด้านสมุนไพร แสดงดังภาพที่ 3 ภายในพื้นที่แสดงผล ซึ่งข้อมูลบริบทชุมชน พบว่าบ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอนองนง จังหวัดอุทัยธานี มีพื้นที่ 1,213 ไร่ สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะกับการทำนา หมู่บ้านเกาะโสภี มี 54 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้นจำนวน 228 คน แยกเป็นชาย 112 คน หญิง 116 คน อาชีพหลักของครัวเรือนมีดังนี้ คือ อาชีพเกษตรกร (ทำนา) จำนวน 43 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ จำนวน 2 ครัวเรือน อาชีพค้าขาย จำนวน 5 ครัวเรือน

และอาชีพอื่น ๆ จำนวน 5 ครัวเรือน บ้านเกาะโสภีมีกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2565 ชื่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี มีจำนวนสมาชิก 25 คน โดยมีนางธัญญชนก บริบูรณ์ เป็นประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

บริบทด้านสมุนไพรจากการลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัยสอบถามข้อมูลกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจบ้านเกาะโสภี จำนวน 25 คน พบว่าในแต่ละครัวเรือนของสมาชิกมีการปลูกพืชสมุนไพรต่าง ๆ ที่สามารถนำมาผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรพอสรุปได้ดังนี้ คือ พืชสมุนไพรที่ปลูกในพื้นที่ชุมชนมีจำนวน 20 ชนิด มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้น 3 ชนิด ไม้พุ่ม 5 ชนิด ไม้ล้มลุก 10 ชนิด และไม้เลื้อยหรือไม้เถา 2 ชนิด ไม้ยืนต้น ได้แก่ ขี้เหล็ก ปิบ และมะขาม ไม้พุ่ม ได้แก่ ส้มป่อย มะนาว กระเจี๊ยบแดง พญาอ และชุมเห็ดเทศ ไม้ล้มลุก ได้แก่ ขมิ้นชัน ขิง ข่า กระจ่าง ว่านหางจระเข้ ตะไคร้ ฟ้าทะลายโจร โหระพา แมงลัก และไพล ไม้เลื้อยหรือไม้เถา ได้แก่ ใบชะพลู อัญชัน จำนวนการปลูกพืชสมุนไพร มะกรูด จำนวน 20 ราย ตะไคร้ จำนวน 18 ราย ขมิ้นชัน จำนวน 6 ราย ไพลและข่า จำนวน 3 ราย โดยพื้นที่ในการปลูกสมุนไพรน้อยกว่า 1 งาน จำนวน 20 ราย และจำนวนมากกว่า 1 งาน จำนวน 5 ราย มีปริมาณสมุนไพรเฉลี่ยต่อปีจำนวนน้อยกว่า 100 กิโลกรัม จำนวน 20 ราย และมากกว่า 100 กิโลกรัม จำนวน 5 ราย

ด้านสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาของกลุ่ม ได้แก่ 1) ปัญหาด้านความรู้ คือ การขาดความรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์และการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ด้านเทคโนโลยีที่สูงขึ้น 2) ปัญหาด้านงบประมาณ คือ ยังขาดการสนับสนุนเงินทุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของกลุ่มด้วยอีกทางหนึ่ง 3) ด้านเครื่องมือ วัสดุ/อุปกรณ์ คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังขาดเครื่องมือ วัสดุ/อุปกรณ์ วัสดุดิบที่จะช่วยสนับสนุนการผลิตผลิตภัณฑ์ 4) ด้านการตลาด คือ ไม่มีตลาดในการรองรับผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้น และช่องทางการตลาดค่อนข้างจำกัด โดยทั้งหมดนี้คือ ปัญหาหลักที่คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ได้จากการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายที่สำหรับกำหนดแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี จากการลงพื้นที่จัดกิจกรรมประชุมนำเสนอข้อมูลและทำประชาพิจารณ์เพื่อคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่จะพัฒนาโดยผู้นำชุมชน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจเป็นผู้คัดเลือกพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มผู้นำชุมชน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจประชาพิจารณ์คัดเลือก ได้แก่ ยาหม่องสมุนไพร เนื่องจากผลิตภัณฑ์ดังกล่าวมีกระบวนการผลิตที่ง่าย ภายในพื้นที่มีวัตถุดิบเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตสามารถหาได้ง่าย และเป็นผลิตภัณฑ์ที่ชาวบ้านในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงมีความต้องการในการนำไปใช้ประโยชน์

ภาพที่ 1 จัดกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

4.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

สำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่และทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งได้บทสรุปของกลุ่มจะผลิตยาหม่องสมุนไพร และน้ำมันสมุนไพร โดยผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี จัดอบรมให้ความรู้ทักษะการผลิตและมาตรฐานการผลิต โดยหลังจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพ แสดงดังภาพที่ 2 โดยมีสมาชิกเข้าร่วมอบรม จำนวน 20 คน และผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมอบรม แสดงผลดังตารางที่ 1 ในการฝึกอบรมจึงทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ผลิตผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพรนำมาติดสติ๊กเกอร์ตราสินค้าใส่บรรจุภัณฑ์ ดังแสดงภาพที่ 3 และ 4 และได้แสดงความพึงพอใจต่อบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพรแสดงผลดังตารางที่ 2

ภาพที่ 2 กิจกรรมการอบรมถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี

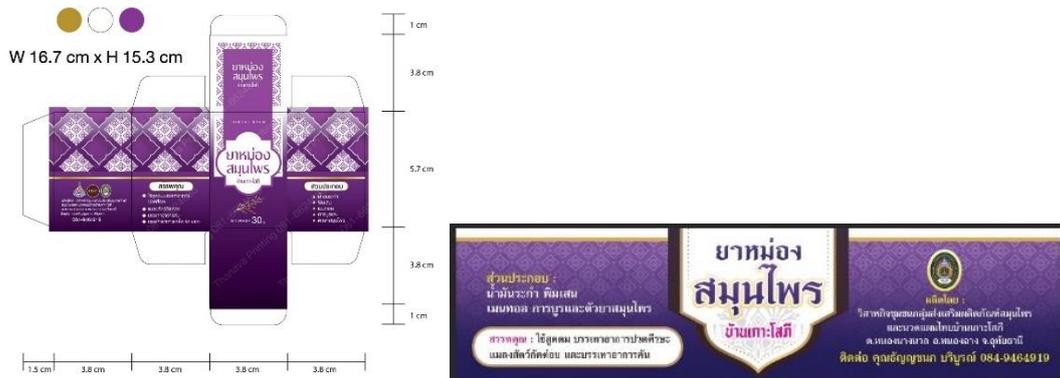
ตารางที่ 1 ระดับความพึงพอใจในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการผลิตยาหม่องสมุนไพร

หัวข้อ	Mean	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพรอย่างน้อยเพียงใด	3.95	0.69	มาก
2. ท่านมีความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการฝึกอบรม	4.35	0.49	มาก
3. ท่านมีทักษะจากการฝึกอบรมสามารถใช้ในการผลิต	4.25	0.44	มาก
4. ท่านสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ได้รับให้แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมหรือแก่ผู้อื่นได้	4.15	0.49	มาก
5. การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและเชิงพาณิชย์	4.65	0.49	มากที่สุด
6. กิจกรรมนี้ช่วยสร้างรายได้ให้ท่านได้	4.80	0.41	มากที่สุด
7. กิจกรรมนี้ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตท่านให้ดีขึ้น	4.70	0.50	มากที่สุด
8. สิ่งที่ท่านได้รับจากกิจกรรมในครั้งนี้ตรงตามความคาดหวังของท่าน	4.40	0.50	มาก
รวม	4.41	0.50	มาก

จากตารางที่ 1 ความพึงพอใจในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการผลิตยาหม่องสมุนไพร พบว่า ผู้เข้าอบรมมีระดับความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยที่ 4.41 เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า กิจกรรมนี้ช่วยสร้างรายได้ให้ท่านได้ มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.80 รองลงมา ได้แก่ กิจกรรมนี้ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตท่านให้ดีขึ้น มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.70 การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและเชิงพาณิชย์ มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.65 สิ่งที่ท่านได้รับจากกิจกรรมในครั้งนี้ตรงตามความคาดหวังของท่าน มีระดับความพึงพอใจมาก มีค่าเฉลี่ยที่ 4.40 ท่านมีความรู้ความเข้าใจที่

ได้จากการฝึกอบรม มีระดับความพึงพอใจมาก มีค่าเฉลี่ยที่ 4.35 ท่านมีทักษะจากการฝึกอบรมสามารถใช้ในการผลิต มีระดับความพึงพอใจมาก มีค่าเฉลี่ยที่ 4.25 ท่านสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ได้รับให้แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมหรือแก่ผู้อื่นได้ มีระดับความพึงพอใจมาก มีค่าเฉลี่ยที่ 4.15 ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพรมากขึ้นเพียงใด มีระดับความพึงพอใจมาก มีค่าเฉลี่ยที่ 3.95 ตามลำดับ

ภาพที่ 3 รูปแบบสติ๊กเกอร์และบรรจุภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร

ภาพที่ 4 ผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพรและมันนวดสมุนไพรจากการอบรมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี

ตารางที่ 2 แสดงระดับความพึงพอใจบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร

หัวข้อ	Mean	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. รูปแบบของโครงสร้างบรรจุภัณฑ์มีความเหมาะสม	4.15	0.81	มาก
2. วัสดุของโครงสร้างบรรจุภัณฑ์มีความเหมาะสม	4.25	0.55	มาก
3. บรรจุภัณฑ์มีขนาดเหมาะสมต่อปริมาณของสินค้า	4.70	0.47	มากที่สุด
4. สามารถเปิด-ปิด และเก็บรักษาสินค้าได้ดีสะดวก	4.60	0.50	มากที่สุด
5. สามารถหยิบจับได้สะดวก	4.05	0.69	มาก
6. สีสีน มีความสดใส สวยงาม	4.75	0.44	มากที่สุด
7. ลวดลายที่ตกแต่งมีความเหมาะสมสวยงาม	4.60	0.50	มากที่สุด
8. รูปแบบตัวอักษรมีความสอดคล้องเหมาะสม	4.15	0.59	มาก
9. ข้อมูลรายละเอียดบนบรรจุภัณฑ์มีความเหมาะสม	4.20	0.70	มาก
10. บรรจุภัณฑ์สามารถสื่อถึงจุดเด่นเอกลักษณ์กลุ่มได้ดี	3.85	0.49	มาก
รวม	4.36	0.55	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ความพึงพอใจบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพรของกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี มีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยที่ 4.36 เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า สีสันทมีความสดใส สวยงาม มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.75 รองลงมา ได้แก่ บรรจุภัณฑ์มีขนาดเหมาะสมต่อปริมาณของสินค้า มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.70 สามารถเปิด-ปิด และเก็บรักษาสินค้าได้ดีสะดวก และลวดลายที่ตกแต่งมีความเหมาะสมสวยงาม มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.60 วัสดุของโครงสร้างบรรจุภัณฑ์มีความเหมาะสม มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.25 ข้อมูลแสดงรายละเอียดบนบรรจุภัณฑ์มีความเหมาะสมครบถ้วน มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.20 รูปแบบของโครงสร้างบรรจุภัณฑ์โดยรวมมีความเหมาะสม และรูปแบบตัวอักษรมีความสอดคล้องเหมาะสม มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.15 สามารถหยิบจับได้สะดวก มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 4.05 และบรรจุภัณฑ์สามารถสื่อถึงจุดเด่นเอกลักษณ์กลุ่ม/ชุมชนได้ดี มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 3.85 ตามลำดับ

5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

5.1 สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรวิสาหกิจชุมชน บ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท ปัญหา แนวทางการพัฒนา การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร และถ่ายทอดความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกพืชสมุนไพรทางการแพทย์บ้านหนองมะกอก ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี มีสมาชิกจำนวน 25 คน โดยพืชสมุนไพรของกลุ่มสมาชิกมีการปลูกพืชสมุนไพร จำนวน 19 ชนิด มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้น 3 ชนิด ไม้พุ่ม 5 ชนิด ไม้ล้มลุก 10 ชนิด และไม้เลื้อยหรือไม้เถา 1 ชนิด ไม้ยืนต้น ได้แก่ ขี้เหล็ก ปิบ และมะขาม ไม้พุ่ม ได้แก่ ส้มป่อย มะนาว กระเจี๊ยบแดง พญาฮอย และชุมเห็ดเทศ ไม้ล้มลุก ได้แก่ ขมิ้นชัน ขิง ข่า กระชาย ว่านหางจระเข้ ตะไคร้ ฟ้าทะลายโจร โหระพา แมงลัก และไพล ไม้เลื้อยหรือไม้เถา ได้แก่ อัญชัน โดยพื้นที่ในการปลูกสมุนไพรส่วนใหญ่มีจำนวนประมาณ 1 ไร่ จึงมีปริมาณสมุนไพรเฉลี่ยต่อปีจำนวนประมาณ 100-200 กิโลกรัม สำหรับสภาพปัญหาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ได้แก่ 1) ปัญหาด้านความรู้คือ การขาดความรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์และการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ด้านเทคโนโลยีที่สูงขึ้น 2) ปัญหาด้านงบประมาณคือ ยังขาดการสนับสนุนเงินทุนจากหน่วยงานภายนอก 3) ด้านเครื่องมือ วัสดุ/อุปกรณ์คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังขาดเครื่องมือ วัสดุ/อุปกรณ์ วัตถุดิบที่จะช่วยสนับสนุนการผลิตผลิตภัณฑ์ 4) ด้านการตลาดคือ ไม่มีตลาดในการรองรับผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้น และช่องทางการตลาดค่อนข้างจำกัด โดยแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์พบว่า ต้องให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ กลุ่มจะต้องจัดให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนกลุ่มและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานผ่านเกณฑ์ต่าง ๆ ที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนกำหนด การขับเคลื่อนกลุ่มจะต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในเรื่องของงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ ควรมีการเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภี ตำบลหนองนางนวล อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี จากการที่คณะผู้วิจัยสังเคราะห์จากบริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเกาะโสภีเป็นกลุ่มที่เริ่มการจัดตั้งยังไม่มีมีการแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ กลุ่มจะจัดจำหน่ายสมุนไพรโดยยังไม่มีมีการแปรรูป และภายในกลุ่มยังมีกิจกรรมการหารายได้จากการนวดแผนไทยด้วย จากบริบทดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงให้มีการพัฒนาแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ยา

หม่องสมุนไพร โดยมีการจัดอบรมให้กับกลุ่มสมาชิกเกี่ยวกับองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร ซึ่งในการถ่ายทอดองค์ความรู้ได้จัดประเมินความพึงพอใจในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาสมุนไพรโดยในภาพรวมผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจ ซึ่งผลจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้นำไปสู่การสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้กับสมาชิกในกลุ่ม

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาบริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรและถ่ายทอดองค์ความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกพืชสมุนไพรทางการแพทย์ โดยคณะผู้วิจัยได้ทราบถึงบริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและได้ทราบถึงสภาพปัญหาของกลุ่มโดยปัญหามุ่งตั้งนี้คือ ปัญหาการขาดความรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์และการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ด้านเทคโนโลยี ปัญหาด้านเงินทุนที่ยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ปัญหาด้านวัสดุเครื่องมืออุปกรณ์ที่มีไม่เพียงพอ และด้านการตลาดที่ไม่ค่อยมีตลาดรองรับสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของคำแสน ประเสริฐสุข (2555) ศึกษาเรื่องการผลิตและการตลาดลูกประคบสมุนไพร : กรณีศึกษา กลุ่มแพทย์แผนไทย ตำบลนาพิน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ผลวิจัยพบว่า วัตถุดิบพืชสมุนไพรบางชนิดต้องจัดหาจากนอกพื้นที่ต้นทุนการผลิตสูง สถานที่และเครื่องมือยังไม่เพียงพอช่องทางการตลาดยังมีน้อย และสอดคล้องกับผลการศึกษาของประหยัด มะโนพะเส้า (2552) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองยางไหล ตำบลท่าทุ่งหลวง อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน พบว่า ปัญหาที่พบคือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมาชิกส่วนใหญ่ขาดความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สมาชิกส่วนใหญ่ทำกิจกรรมเพื่อเสริมรายได้ทำให้ไม่ได้มาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ผลิตภัณฑ์จึงออกสู่ตลาดไม่ต่อเนื่อง ต้นทุนการผลิตสูง ผลิตภัณฑ์ยังไม่ตรงกับความต้องการของตลาด ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มยังมีตลาดอยู่ในวงจำกัดในท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ยังไม่เป็นที่ต้องการของตลาดเนื่องจากขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ที่มีมาตรฐาน

คณะผู้วิจัยจึงได้ร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์พืชสมุนไพรท้องถิ่น โดยการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร คือ ยาหม่องสมุนไพร ผู้เข้าร่วมอบรมมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่ากลุ่มวิสาหกิจมีความสนใจในการพัฒนาการแปรรูปพืชสมุนไพร จึงให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ขั้นตอนการผลิตไม่ยุ่งยากอีกทั้งสมุนไพรที่ใช้ในการผลิตหาได้ภายในชุมชนและมีประโยชน์ในการดูแลสุขภาพ ทั้งยังเป็นส่งเสริมสร้างอาชีพหารายได้เพิ่มเติมอีกทาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรุ่งทิศา กองสอง (2551) ที่ศึกษาความหลากหลายชนิดของพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ของชุมชนกรณีศึกษาป่าชุมชนโคกหินลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยังเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มให้มีรายได้จากการผลิตสินค้า และต่อยอดในการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรตัวอื่นๆ ขึ้นมา ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มซึ่งสอดคล้องกับสุมาลี สันติพลูภูมิ และคณะ (2559) พบว่า การดำเนินงานออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายตามตัวชี้วัดของโครงการ คือ การมีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิมและเพื่อให้เกิดความยั่งยืนภายในชุมชนควรมีการส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มและชาวบ้านในชุมชนมีการปลูกพืชสมุนไพรเพิ่มขึ้น ต้องมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่และรูปแบบของสินค้าที่เพิ่มมากขึ้นและสร้างช่องทางการตลาดให้เข้าถึงลูกค้าให้มากขึ้น

6. ข้อเสนอแนะ

- 6.1 ควรมีการศึกษาวิจัยโดยมีการพัฒนาสมุนไพรต่าง ๆ ในท้องถิ่นโดยต่อยอดมาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ
- 6.2 ควรมีการสร้างมาตรฐานและความเชื่อมั่นต่อผลิตภัณฑ์ของชุมชน
- 6.3 ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานท้องถิ่นหรือกลุ่มชุมชนโดยรอบ
- 6.4 ควรมีการศึกษาและพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นให้มีผลิตภัณฑ์ที่สนองต่อความต้องการภายในชุมชนหรือใกล้เคียงกับชุมชน
- 6.5 ควรมีการศึกษาและพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้เป็นไปตามมาตรฐานอุตสาหกรรม

7. เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2560). *แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพร ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: ทีเอส อินเตอร์พรีนซ์.
- คำแสน ประเสริฐสุข. (2555). *การผลิตและการตลาดลูกประคบสมุนไพร: กรณีศึกษา กลุ่มแพทย์แผนไทย ตำบลนาพิน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ประหยัด มะโนพะเส้า. (2552). *แนวทางพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองยางไคล ตำบลท่าทุ่งหลวง อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- มาลี บรรจบ และดร.ณ เพ็ชรพลาย. (2538). *แนวทางการผลิตวัตถุดิบสมุนไพร*. กรุงเทพฯ: กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์.
- รุ่งทิภา กองสอง. (2551). *ความหลากหลายชนิดของพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน : กรณีศึกษา ป่าชุมชนโคกหินลาด อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์. (2560). *เส้นทางเกษตรไทยก้าวต่อไปสู่เกษตรมูลค่าเพิ่ม*. *TPSO Journal*, 7(66), 1-12.
- สุมาลี สันติพลวุฒิ, รสดา เวชฎาพันธ์ุ, และเกียรติชัย เวชฎาพันธ์ุ. (2559). *โครงการยกระดับผู้ประกอบการ OTOP ที่มีศักยภาพก้าวไปสู่ SMEs กิจกรรมดำเนินการตามแผนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน : กรณีวิสาหกิจชุมชนเครื่องประดับแฟชั่น จังหวัดนนทบุรี*. *วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์*, 9(2), 2-14.
- เสรี พงศ์พิศ และสุภาส จันทร์หงส์. (2548). *ข้อควรรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- Department of industrial Promotion. (2016). *Industry trends and market size of herbal processing business*. Retrieved from <https://bsc.dip.go.th/th/category/quality-control/qs>